

Realismus a jazyk: Recept podle Sellarse *

STEFANIE DACH

Katedra filozofie. Filozofická fakulta. Západočeská univerzita v Plzni
Sedláčková 19. 30614 Plzeň. Česká republika
steffi.dach@centrum.cz

ZASLÁN: 17-10-2013 • AKCEPTOVÁN: 04-03-2014

ABSTRACT: Wilfrid Sellars' philosophical system joins issues that have often been regarded as incompatible or at least in mutual tension. Two of these are his holistic approach to language and knowledge on the one hand and his realism on the other hand. In my paper I first outline this tension and then present a number of steps, including the rejection of semantic relations, picturing and the defense of realism, which can help us to accommodate it. I highlight the payoff of these steps for the question to be solved. In the last part of the paper I detect new and more refined tensions revealed by Sellars' solution. I identify possible dissonances between his Kantian and his naturalist treatment of causality as well as between his two ways of conceiving of language arguing that these new questions furnish a more interesting approach to our initial problem.

KEYWORDS: Causality – constructivism – picturing – realism – semantics – Wilfrid Sellars.

1. Jazyk a skutečnost

Wilfrid Sellars spojuje ve svém filosofickém systému mnoho prvků, jež se na první pohled zdají být nesourodé nebo dokonce neslučitelné. Dvěma z nich jsou jeho holisticky pojatá filosofie jazyka a poznání a jeho realismus.

* Práce na tomto textu byla podpořena projektem SGS-2013-021 Západočeské univerzity „Jazykový idealismus v analytické a post-analytické filosofii“. Děkuji Tomáši Marvanovi za užitečné komentáře.

„Realismus“ je označení pro širokou skupinu filosofických názorů, které nemusejí být vzájemně slučitelné. Diskuse o realismu je znesnadněna tím, že se pod její střechou prolínají spory ontologické i epistemologické povahy. Realismus, o kterém bych chtěla mluvit (ale k němuž se sama nechci zavázat), je tezí, že svět existuje nezávisle na naší mysli a našem jazyce a že tento nezávislý svět má určitou podobu. Předměty tohoto světa mají tedy vlastnosti a mezi nimi existují relace, které do světa nevnašíme svým jazykem nebo myšlením, nýbrž se ve světě nachází i bez našeho přispění. Realismus v tomto smyslu je v první řadě ontologický postoj. To ovšem neznamená, že jakožto realisté na sebe bereme pouze ontologickou tezi. Realista musí dále tvrdit, že máme možnost poznat tuto „pravou“ skutečnost, ať se to děje jakkoliv. Říci, že sice existuje na nás nezávislá skutečnost, ale že o ni nemůžeme nic tvrdit nebo vědět, by bylo prázdné nebo dokonce rozporuplné.

Můžeme Sellarse označit za realistu v tomto smyslu? Podívejme se na následující pasáž, kde Sellars mluví o vztahu mezi manifestním a vědeckým obrazem světa:¹

Z tohoto úhlu pohledu [tj. vědeckého obrazu] je manifestní obraz [...] „neadekvátní“, ale z pragmatického hlediska to je užitečná podoba *té skutečnosti, která (v podstatě) svou adekvátní podobu nachází teprve ve vědeckém obraze.* (Sellars 1962b, 20, mé zvýraznění)²

Určitý způsob konceptualizace světa tedy alespoň potenciálně zachytí skutečnost „tak, jak je“, jiné druhy konceptualizace mohou sice být užitečné, ale jsou „po výsledné analýze nepravdivé“ (Sellars 1962b, 14). Jde o typický názor realisty v našem smyslu.

Spíše než pro svůj realismus je Sellars ovšem znám pro jiné doktríny. Jde především o jeho důraz na epistemologický anti-fundacionalismus, na holistický charakter našeho jazyka a pojmového rámce a na normativní povahu našich jazykových a epistemických aktivit. Interpreti, kteří zdůrazňují tuto část Sellarsova systému, často mají s realismem Sellarsova ražení potíže. Například R. Rorty v (1988; 1979, 296) vnímá Sellarsův realismus jako něco,

¹ Manifestní a vědecký obraz jsou u Sellarse dva různé způsoby konceptualizace světa. Manifestní obraz je sofistikovaná podoba našeho každodenního chápání světa, opřená pouze o empirické zobecnění a pozorování. Vědecký obraz oproti tomu postuluje nepozorovatelné, tj. teoretické, entity.

² Kde je to možné, odkazují na Sellarsovy texty pomocí čísel paragrafů, respektive odstavců. Pokud to není možné, odkazují na čísla stran.

co jen volně souvisí s jeho doktrínami ve filosofii jazyka a epistemologii a co z nich nijak nutně nevyplývá.

Možná bychom ovšem mohli jít ještě o krok dál a tvrdit, že Sellarsův anti-fundacionalistický, holistický a normativní přístup k jazyku a poznání je v otevřeném rozporu s jeho realistickým metafyzickým postojem.³ Představme si, jak by Sellarsův kritik mohl v této otázce uvažovat: Prvním problematickým aspektem je zřejmě Sellarsova teze o jazykovém charakteru našeho poznání a naší orientace ve světě. Podle Sellarse je podmínkou pro to, abychom něčemu mohli vůbec připsat status poznání, naše schopnost tuto věc „umístit v logickém prostoru důvodů“ (Sellars 1956, §36), tedy ji zdůvodnit a zdůvodnit s její pomocí jiné věci v platných inferencích. Aby něco mohlo být z epistemického hlediska relevantní, musí to mít propozicionální strukturu, jinak není možné, aby to figurovalo jako premisa nebo závěr v inferencích. Poznání je tak vázáno na naši schopnost ovládat jazyk a pojmovou soustavu. Mimo jiné jsou tak vyloučeny pomyslné způsoby poznání založené na „přímých zkušenostech“ nebo „bezprostředním vnímání“ věcí ve světě, na kterých je založen jeden z rozšířenějších druhů epistemologického fundacionalismu a které by mohly realistovi sloužit jako „pojítka“ mezi naším poznáním a světem.

Pouhé uznání, že naše vědění – i to perceptuální – má vždy propozicionální strukturu, by nás však ještě nemuselo nutit do pozice neslučitelné s realismem. Při vysvětlení, jak můžeme mít i za těchto podmínek kognitivní přístup k na nás nezávislému světu, by se realista mohl soustředit nikoliv na propozice, nýbrž na úroveň „menších“ jednotek, tj. pojmů. Mohl by tvrdit, že naše pojmy odrážejí skutečně existující vlastnosti předmětů a relace mezi nimi, že v dětství tyto vlastnosti a relace takřkajíc od předmětů abstrahujeme a přetavíme v pojmy, které pak dále užíváme jako jednotlivé díly stavebnice našeho propozicionálního vědění. Původ našich pojmů by zde vždy zajišťoval tolik žádané spojení mezi našimi přesvědčeními a světem, ačkoliv poznání samotné by postrádalo absolutně jistý fundament.

Pro Sellarse je ovšem charakteristické, že odmítá i tento „abstrakcionistický“ přístup k získání pojmů:

Jak si uvědomil Kant, abstrakcionistická teorie chybně předpokládá, že logický prostor pojmu se jednoduše přenáší od předmětu bezprostředního vnímání do řádu intelektu [...]. (Sellars 1963, 90)

³ Názor, že sellarsovský přístup k jazyku a poznání nelze uvést do souladu s realismem nebo vede k idealismu, zastávají např. Osorio-Kupferblum (2013) a Reider (2012).

Sellars (1956, §19) oproti tomu zdůrazňuje jak holistickou povahu procesu získávání pojmů, které nabýváme vždy ve větších souborech, tak i fakt, že pojmy máme jen tehdy, pokud zároveň už máme status bytosti disponující poznáním (srov. deVries 2005, 111). Nemůžeme tedy na celý postup získávání poznatků o světě nahlížet tak, že nejdřív jako jakýsi základ abstrahujeme pojmy ze světa, které teprve potom aplikujeme ve falibilistickém poznávacím procesu.

Zdá se, že je to právě Sellarsovo provázání anti-fundacionalistické epistemologie a holistického přístupu k učení se jazyku a pojmům, které by mohlo činit jeho realistický nárok problematickým. Pokud získávám poznatky vždy jen v podobě jazykově strukturovaných přesvědčení a zároveň pojmy, které v takových přesvědčeních vystupují, mi nejsou jednoduše dány, nýbrž jsou zase zpětně určeny tím, co vím, jak mohu vůbec tvrdit, že se naše poznatky týkají světa a že dokážeme alespoň v principu poznat svět, jak je sám o sobě? Pokud to tvrdit nemohu, jak zdůvodním svou realistickou pozici? A netlačí nás dokonce Sellarsův přístup k jazyku a poznání do opačného směru, tj. nenutí nás do konstruktivistické pozice, podle které vše, co můžeme poznat, jsou vždy jen konstrukty našeho jazyka a našich pojmů? Celý problém se jeví takto (deVries 2009): Zavržením mýtu danosti a abstrakcionistického výkladu získávání pojmů odmítneme i představu, že v naší pojmové soustavě je struktura světa jednoduše „otřištěna“. Zároveň ani nechceme být dualisté, tedy striktně oddělit sféru našeho jazyka, poznání a rozumu od zbytku světa, ani nechceme pojmout svět jako něco, v čem se pouze odráží struktura našeho jazyka nebo pojmové soustavy.

V dalších částech článku bych chtěla představit ve třech Sellarsových krocích hrubý náčrt řešení tohoto problému. Kroky netvoří chronologický postup, ani se logicky jednosměrně nepodmiňují. Mimo to bychom neměli zapomenout, že naše původní otázka je položena spíše nejasným způsobem (jako otázka po vztahu mezi jazykem a skutečností). Uvidíme, že Sellarsovo řešení odkrývá nová napětí, která přemění původní otázku a dají jí specifičtější a zajímavější podoby.

2. Krok 1: Žádné sémantické relace

Sémantické pojmy jako význam, reference či pravdivost jsou často považovány za pojmy s relační povahou. Význam může být chápán jako vztah mezi slovem a jinou entitou (předmětem, abstraktní entitou apod.), pravda

jako vztah mezi větou a jinou entitou (např. stavem věci). Jádrem Sellarsova programu je odmítání veškerých relačních výkladů sémantických pojmů. Tvrzení, ve kterých tyto pojmy vystupují, tedy neříkají nic o vztahu mezi jazykovými a neязыkovými entitami (ani o jiných vztazích).

Co se týká problému významu, Sellarsovo východisko je analýza „překladařských“ tvrzení, protože zde je pokusení analyzovat významová tvrzení jako relační největší:

„Hund“ v němčině znamená pes.

Relační pojetí významu vysvětluje fakt, že „Hund“ a „pes“ znamenají totéž, tím, že oba výrazy mají stejnou relaci k určité entitě, v našem případě například k abstraktnímu předmětu psovství, ke třídě všech psů nebo k určitému mentálnímu objektu. Sellars ovšem analyzuje tento druh tvrzení o významu jako tvrzení, které klasifikuje daný výraz podle funkce. Jeho zdánlivý relační charakter se tím vytratí:

Je-li něco „Hund“ (v němčině), je to •pes•.⁴

Tato věta říká, že jazykové výrazy, které mají v němčině tvar „Hund“, patří do třídy těch výrazů, které mají ve svém jazyce stejnou či velmi podobnou funkci jako výrazy s tvarem „pes“ v našem jazyce (v češtině). Sellarsova výsledná analýza významových tvrzení je tedy stejně málo relační povahy jako tvrzení

Psi jsou savci.

Podobně zachází Sellars s referencí. Pokud říkáme, k čemu určitý výraz referuje, také provádíme druh funkční klasifikace a v podstatě tvrdíme, že dva výrazy, které z hlediska jejich funkce nemusíme nutně klasifikovat stejně, jsou zaměnitelné v extenzionálních kontextech (pro podrobnější výklad viz Sellars 1967, 82-86; a Sellars 1979, 130-131; resp., Seibt 1990, kap. 3). Pokud je tato analýza přijatelná, nemusíme tvrzení o referenci výrazů chápat jako tvrzení o jejich vztahu k mimojazykovým entitám.⁵

⁴ Používám přepis J. Peregrina (Sellars 1974, překlad v Peregrin 1998), ovšem nahrazuji adjektiva z původního příkladu („červené“) substantivem, aby v češtině bylo jasnější, že funkční výrazy (•pes•) jsou obecná jména.

⁵ Kvůli úplnosti je třeba říci, že existuje i smysl, ve kterém Sellars uznává „referenci“ jako vztah mezi jazykovým výrazem a předmětem, ale tento smysl je důkladně nesémantický. Jde o vztah zobrazování, jímž se budu zabývat níže.

Co se týká pravdy, Sellars ji nepojímá jako vztah mezi jazykovou entitou a světem, nýbrž ji vykládá jako sémantickou tvrditelnost. Pravdivé jsou tedy ty věty, které smím za daných okolností v souladu se sémantickými pravidly svého jazyka prohlásit. Predikát „... je pravdivé“ signalizuje povolení tvrdit větu, ke které je připojen (srov. Sellars 1967, IV/§24–29).

Nyní je očividná námitka, že tento první tah, který nám měl pomoci smířit Sellarsův realismus s jeho epistemologií a filosofií jazyka, je ihned krok špatným směrem. Jak již bylo napsáno výše, můžeme podle Sellarse připsat status poznatku jen entitám s propozicionální, tedy jazykovou strukturou. Nyní jsme ovšem přerušili sémantické vazby těchto entit na svět. Nemůžeme tedy tvrdit, že tato naše přesvědčení nebo věty jsou „o světě“, alespoň pokud máme na mysli klasicky chápanou intencionalitu. Jak je ale můžeme nyní vůbec chápat jako poznatky týkající se světa?

Odmítnutí sémantických vztahů mezi jazykem a světem ovšem nemusí být vůbec problematické. Je samozřejmé, že jazyk nám slouží k orientaci ve světě a ke komunikaci o něm. *Nějaké* vztahy mezi jazykem a světem musíme předpokládat, jinak si lze jen stěží představit, jak by jazyk mohl plnit tuto roli. Předdesílám, že pro Sellarse jsou to vztahy kauzální. Mohly by ale nastat obavy, že kauzální vztahy nepostačují k tomu, abychom zachovali „významuplnost“ našeho jazyka, že k tomu jsou zapotřebí i sémantické vazby. Zde se ovšem ukáže výhoda Sellarsova přístupu, protože mu samozřejmě nejde o odmítnutí ani vyprázdňení sémantických pojmů jako takových. Pouze jasně odděluje sémantické (funkční, normativní) vazby a kauzální vazby. „Významuplnost“ našeho jazyka je věcí funkčních vazeb, propojenost jazykových výrazů s neязыkovými předměty je záležitost kauzálních vazeb. Výraz „nebo“ je významuplný stejným právem jako výraz „dům“, protože oba podléhají pravidlům specifikujícím jejich funkce. Zároveň lze rozdíel, který mezi těmito dvěma výrazy pocítujeme (možná bychom ho chtěli vyjádřit tak, že „dům“ reprezentuje, „nebo“ nerepresentuje), vysvětlit tím, že první stojí v kauzálních vazbách s předměty ve světě, druhý nikoliv. Pro toto vysvětlení jsme nemuseli spoléhat na notoricky nejasnou představu o sémantických vztazích mezi jazykem a světem. Říci, že mezi předměty ve světě a jazykovými výrazy existuje významový vztah anebo mezi větami a stavy věcí vztah korespondence, vzbudí falešný dojem, že jsme našli dobré vysvětlení, a to dojem, který pouze parazituje na tom, že víme jak výrazy „znamená“ a „pravdivé“ správně používat. Předpokladem sémantických vztahů mezi jazykem a světem tedy nic neobjasníme, naopak zahálíme potenciálně problematické vztahy mezi jazykovými výrazy a neязыkovými předměty mlhou.

Sellarsův funkčně-klasifikační přístup k sémantice bychom proto neměli chápat jako krok špatným směrem, co se týká našeho problému, nýbrž jako tah, kterým získáme svobodu pojmut vztah mezi jazykem a světem čistě kauzálně.

Proč je to výhoda? Pokud sémantickými pojmy už nebudeme označovat vztahy mezi jazykovými výrazy a světem a budeme vztahy mezi jazykem a světem pojímat jen čistě kauzálně, zmizí klíčový motiv k nařčení Sellarse z konstruktivismu. Podle konstruktivismu konstruujeme náš svět a předměty, které poznáváme, pomocí jazyka či pojmového schématu. Pokud ale vztahy mezi jazykem a světem chápeme jako vztah kauzální, už není jasné, jak tomuto konstruktivistickému názoru rozumět. Ten může vyrůst teprve na půdě neurčitých představ o sémantických vztazích mezi jazykovými výrazy a předměty ve světě.

Z tohoto hlediska považují za problematické spíše to, že někteří interpreti se neoprostí od slovníku konstruování předmětů nebo závislosti předmětů na myslí či jazyku v souvislosti se Sellarsovým systémem. Seibt (1990) hovoří o tom, že podle Sellarse vytváříme předměty z epistemologického hlediska, ovšem nikoliv z ontologického hlediska. Tento způsob vyjádření se sice snaží zmenšit naše původní napětí, ale nakonec nic neobjasňuje a je spíš symptomem našeho problému než jeho řešením. Jak bychom totiž mohli tvrdit první půlku (konstruujeme předměty epistemologicky) a zároveň říci, že z ontologického hlediska předměty nejsou konstrukcí? Jakým zvláštním ne-epistemickým, nesellarsovským vhledem jsme se to mohli dozvědět? Lepší by bylo, nehovořit vůbec o konstruování *předmětů*. Měli bychom se vyjádřit tak, že vytváříme pojmy, kterými reagujeme na předměty ve světě.

Podobně tvrdí deVries (2009, 240), že předměty jsou pro Sellarse vždy závislé na jazyku či pojmovém rámci. Podle něj je to potvrzeno faktem, že Sellars prohlašuje předměty manifestního obrazu (viz pozn. 1) za pouze fenomenální v Kantově smyslu. DeVries tak patrně naznačuje možné relativistické nebo konstruktivistické (v jeho slovech idealistické) čtení Sellarse, které by odporovalo jeho realismu. Sellars ale o *předmětech* nemluví jako o entitách závislých na naší myslí či našem jazyce. Pokud mluví o ontologickém statusu manifestních předmětů, prohlašuje je za neskutečné (Sellars 1956, §41; Sellars 1963, 97) nebo neskutečné tak, jak jsou pojaty v manifestním obraze (Sellars 1967, V/§95). To je ovšem opakem toho, co by chtěl říci konstruktivista (totiž že předměty jsou závislé na naší myslí či našem jazyce, ale současně skutečné).

Je-li pro Sellarse něco závislé na jazyce či myslí, je to naše konceptualizace světa, a to je těžko popíratelný, triviální fakt o tom, co míníme výrazem „konceptualizace“. Přirozeně deVries pak konstatuje, že samozřejmě i vědecký obraz světa (který podle Sellarse adekvátně zachycuje skutečnost) je „pouze“ konceptualizací, čímž ovšem implikuje, že i předměty vědeckého obrazu jsou vždy závislé na naší myslí a našem jazyce. Pokud se vydáme touto cestou, pak je očividné, že smíření Sellarsovy filosofie jazyka a epistemologie s jeho realismem je vyloučeno. V protikladu k tomu bych navrhovala brát Sellarsovo odmítnutí sémantických vztahů mezi jazykem, myslí či pojmovým schématem a světem zcela vážně a zanechat způsoby vyjádření jako „konstruování předmětů“ nebo „závislost předmětů na jazyce a myslí“, které z těchto pomyslných sémantických vztahů ještě (byť nevědomě) těžší, které ale bez nich nejsou srozumitelné.

Nyní ovšem stojíme před úkolem objasnit, jak bez sémantických vztahů mezi jazykem a světem a navzdory silnému holistickému rázu Sellarsovy epistemologie můžeme pojmut naše poznání alespoň v principu jako poznání na nás nezávislé skutečnosti.

3. Krok 2: Picturing – representation naturalized

Na počátku článku jsem vyjádřila názor, že pokud nám realista nedává do ruky sebemenší výklad toho, jak můžeme poznat skutečnost, nebude jeho pozice přesvědčivá. Pokud se podíváme, kam jsme zatím se Sellarsem dospěli, je očividné, že tato otázka naléhavě volá po řešení. Doposud nemáme v ruce nic, co by nám mohlo posloužit jako vysvětlení, že jsme svými poznávacími aktivitami alespoň v principu schopni odkrýt ony na naši myslí a našem jazyce nezávislé charakteristiky skutečnosti. Vztahy mezi jazykem a světem jsou kauzální, ale stačí to k zajištění poznatelnosti světa?

Na tomto místě se dostává do hry Sellarsova teorie zobrazování - *picturing*.⁶ Jde o jednu z nejkontroverznějších částí jeho koncepce. Není to překvapivé, už jsem konstatovala, jak nesourodě mohou působit Sellarsova filosofie jazyka a poznání a jeho realismus – a *picturing* je mechanismus, jenž

⁶ „*Picturing*“ dále nebudu překládat, především proto, abych předešla záměně této koncepce s otázkou konfliktu vědeckého a manifestního obrazu. Jedná se o dvě odlišná témata. Pro ukázkou zmatení, do kterého nás může vést zatížení koncepce *picturing* konotacemi, jež patří k problému manifestního a vědeckého obrazu, viz Reider (2012).

má tyto dvě oblasti držet pohromadě. Autoři, kteří odmítají realismus jako jakýsi cizí prvek v rámci sellarsovské filosofie, takto většinou odmítají i *picturing* jakožto výplod Sellarse-realisty (např. Rorty 1979, 296; 1988, 220-221).

Jedním ze Sellarsových primárních filosofických závazků je naturalismus, tedy názor, že „všechno, co existuje, je prvkem časoprostorových, kauzálních vztahů“ (deVries 2005, 16). Tato teze je základem koncepce *picturing*. Podle Sellarse můžeme na jazykové výrazy nahlížet z různých hledisek. Zaprvé je můžeme chápat jako nositele rolí, jež podléhají pravidlům našeho jazyka. Zadruhé je ovšem můžeme chápat jako konkrétní, materiální předměty, tj. jako určité posloupnosti zvukových vln nebo čar na papíře, tzv. *natural-linguistic objects* (Sellars 1979, 5§85). V tomto ohledu by bylo dvojznačné říci, že jazyk je kauzálně spojen s neязыkovými předměty. V přísném smyslu jsou v kauzálním spojení se světem jen jazykové výrazy jakožto materiální předměty. Tyto předměty jsme pak schopni pojmut jako vtělení jazykových rolí.

Picturing je pro Sellarse klíčem k poměrně bezelstnému pojmu reprezentace světa nezátíženému sémantickými konotacemi, které za sebou tento pojem často vláčí. Jde o ryze kauzální vztah, který podle Sellarse zakládá strukturální isomorfismus mezi předměty světa a jmény našeho jazyka.⁷ Například: Předpokládejme, že předměty *a* a *b* stojí k sobě v nějaké relaci *R*, řekněme, že *a* je napravo od *b*. V našem jazyce je tato skutečnost zobrazena tím, že jméno „*a*“ a jméno „*b*“ také stojí v určité relaci, totiž, že se mezi nimi vyskytuje znakový vzor „je napravo od“.⁸ Úloha empirických predikátů v našem jazyce spočívá tedy v tom, že umísťují vlastní jména našeho jazyka do vzájemného vztahu nebo jim dodávají určitý charakter, který vzniká kauzální projekcí jednotlivin ve světě do vlastních jmen našeho jazyka.⁹ Empirická vrstva našeho jazyka se tak v některých (i když nikoliv ve všech) aspektech doslovně podobá mapě. Na mapě jsou jednotlivé předměty ve světě zobrazeny tím, že jména, která je zastupují, jsou umístěna do relací,

⁷ Sellars samozřejmě není původcem představy isomorfismu mezi jazykem a světem, pro svou koncepci *picturing* zcela explicitně čerpá z Wittgensteinova Traktátu (viz. např. Sellars 1979, 5§81-93).

⁸ To se netýká jen relací, ale i unárních predikátů. K tomuto tématu viz především Sellars (1962a).

⁹ Samozřejmě lze zobrazit nejen neязыkové předměty, nýbrž i jazykové předměty samotné.

v tomto případě prostorových, nebo jsou jinak charakterizována, například větším nebo menším písmem. Vzniklou strukturu můžeme chápat jako projekci relací a charakteristik předmětů ve světě. Z tohoto úhlu pohledu je nám skutečnost v rámci empirické vrstvy našeho jazyka přístupná zcela přirozeně (srov. ovšem námitky v poslední kapitole). Je důležité vidět, že každý užitý jazyk, a nejen jazyk s ideálním zobrazováním, zobrazuje ve smyslu *picturing*, ať už hrubě nebo jemněji. Kdyby takto nezobrazoval, neplnil by svou funkci orientačního prostředku.

Kritik by mohl namítnout, že tato představa o strukturním isomorfismu mezi jazykem a světem je možná přitažlivá, ale že není jasné, v jakém smyslu by založila náš *kognitivní* přístup ke skutečnosti. Tato námitka je zcela na místě, protože poznání je podle Sellarse pojem, jenž patří k prostoru důvodů, a nikoliv k prostoru příčin, ve kterém se pohybujeme při *picturing*. Musíme ovšem vidět, že ačkoliv tyto dva prostory nelze převést jeden na druhý a jsou v tomto smyslu samostatné, můžeme pojmut stejnou entitu tak, že vystupuje v obou prostorech. Nejsou od sebe tedy dualisticky odděleny. Co se týká vztahu mezi kauzálním a funkcionálním pohledem na jazyk, jsou zde důležité dvě věci. Zaprvé naše sémantická pravidla zasahují do procesu zobrazování tím, že tvoří část „metody projekce“ (a to opět tím, že ve fázi učení se jazyku a pravidlům jazykově kompetentní učitel posiluje ty dispozice ve svých žácích, které vedou k produkci vět, jejichž tvrzení je podle sémantických pravidel našeho jazyka povoleno). Máme-li jiná sémantická pravidla, i výsledné empirické věty-obrazy jsou jiné. Zadruhé právě proto, že sémantická pravidla zasahují do procesu zobrazování, máme možnost posoudit vzniklý obraz jako správný, tedy jako v souladu se sémantickými pravidly, či nesprávný. Pravidla, jež zasahují do kauzálního procesu zobrazování, jsou totiž právě ta, podle kterých je povoleno tu či onu empirickou větu tvrdit. Můžeme tedy pojmut jazykový obraz jako obraz a zároveň ho posoudit z normativního hlediska. Tyto úvahy mají jen naznačit, jak by bylo možné zajistit napojení kauzálního a normativního prostoru. Jedná se ovšem o citlivý bod Sellarsovy filosofie, ke kterému se vrátím v poslední kapitole.

Z předchozího výkladu je zřejmá ještě jiná věc: Pokud chceme zmírnit napětí mezi Sellarsovou filosofií jazyka a poznání a jeho realismem, je užitečnou oporou nominalismus (tedy odmítnutí existence jakýchkoliv abstraktních entit).¹⁰ Jak jsme viděli, řešení našeho problému závisí ve velké

¹⁰ Sellars je radikálním zastáncem nominalismu. Tento aspekt jeho myšlení je všestranně zpracován v Seibt (1990).

míře na představě uzavřeného kauzálního prostoru. Měli bychom velké potíže do tohoto kauzálního prostoru zakomponovat abstraktní entity, ty jsou totiž většinou pojaty tak, že do žádných kauzálních vztahů nevstupují. Nominalismus se v tomto případě jeví, pokud ne jako jediná možná, tak alespoň jako přístupnější cesta.

Nyní lze ovšem namítnout, že Sellars při výkladu *picturing* předpokládá něco, co by nepřijal interpret, jenž by chtěl prosadit konstruktivistické čtení. Zdá se totiž, že *picturing* už předpokládá, že nezávisle na nás existují ve světě předměty, které se v našem jazyce zobrazují. *Picturing* nám v principu umožňuje přístup k na nás nezávislé realitě – pokud ovšem vůbec taková realita je. Nejspíš tedy potřebujeme alespoň minimální zdůvodnění realismu.

4. Krok 3: Obhájit realismus

Není jednoduché najít u Sellarse explicitní zdůvodnění realismu. To nás nemusí odradit, protože pro Sellarsovy texty je charakteristické, že mnohé je v nich vyjádřeno jen implicitně.

Sellars na mnoha místech spojuje pravdivost a adekvátnost určitého pojmového schématu s jeho potenciálem uceleně vysvětlovat jevy, se kterými se setkáváme (samozřejmě jevy konceptualizované podle tohoto schématu). To je jeho hlavním důvodem, proč dát přednost vědeckému obrazu před manifestním obrazem (Sellars 1961, §48-56). Zdá se, že předpokladu nezávisle existujícího strukturovaného světa dává Sellars podobný status – status předpokladu, bez kterého bychom neuměli vysvětlit strukturu naší konceptualizace světa. Ve *Science and Metaphysics* píše:

Chtěl bych hájit tezi [...], že ačkoliv svět konceptuálně reprezentovaný v našich zkušenostech existuje pouze v jeho aktuálních a dosažitelných reprezentacích, z transcendentálního hlediska lze říci nejen to, že *existence-o-sobě vysvětluje tuto dosažitelnost díky jisté analogii, kterou má s reprezentovaným světem*, ale i to, že v podstatě *my*, spíše než pouze Bůh, toto dokážeme vytežit. (Sellars 1967, II§49, první zvýraznění mé)

Pokud tento předpoklad přijímáme, slouží nám poté *picturing* jako nástroj k uchopení toho, jak můžeme mít kognitivní přístup ke světu.

Kritik by nyní mohl namítnout, že Sellars zde provádí známý tah, který z předpokladu nezávislé existence strukturovaného světa udělá „pouhý“ pragmatický předpoklad našich poznávacích či jiných aktivit. Mohl by do-

dat, že to už nemá nic společného s plnokrevným závazkem k realismu. Zdá se mi ale, že Sellarsův přístup jde dál než to. Nejde jen o to, že je pragmatickým předpokladem práce přírodovědce, že své předměty bere jako nezávisle existující. Spíše je pro Sellarse důležité, že bez tohoto předpokladu bychom neuměli vysvětlit některé aspekty našeho setkávání se světem.

Samozřejmě se může zvednout protest, že se tedy při nezávislé existenci strukturovaného světa stále jedná o pouhou hypotézu. To by ale znamenalo přehlížet základní rysy Sellarsovy epistemologie. Ta je holistická a antifundacionalistická. Právě tyto rysy jsme na začátku považovali za obtížně smířitelné s realismem, nyní by mohly ovšem Sellarsův realistický postoj, alespoň v tomto bodě, i podpořit. V rámci takové epistemologie nemůžeme totiž ostře oddělit „pouhé hypotézy“ od tvrzení s „jistějším“ statutem. Abych přeformulovala jeden známější citát z *Empiricism and the Philosophy of Mind*: Na každé tvrzení můžeme nahlížet jako na „pouhou hypotézu“, ale nikoliv na všechna tvrzení současně (Sellars 1956, §38). Nemůžeme tedy Sellarsovi vyčítat, že jeho závazek k nezávisle existujícímu světu není dostatečně silný proto, že „pouze“ slouží k vysvětlování jiných jevů.

Problémy pro Sellarsovo řešení by ovšem mohly přijít z jiných stran. Dosud jsem přijímala Sellarsův způsob odstranění napětí mezi jeho filosofií jazyka a poznání a jeho metafyzikou. Je ale možné, že toto řešení samotné odkrývá napětí a potíže, na které jsme dosud nenarazili.

5. Nové problémy

Je pravděpodobné, že se proti Sellarsovu řešení objeví mnoho námitek z nejrůznějších stran. Chtěla bych zde předložit dvě krátké reflexe, jež poukazují na nová napětí vznikající tímto řešením.

Jak jsme viděli, můžeme se na jazyk dívat jako na systém rolí, jenž podléhá pravidlům, a také jako na systém materiálních předmětů, které vstupují do kauzálních vztahů. Jakým právem zde ale mluvíme o kauzálních vztazích? Sellars občas označuje kauzální vztahy spolu s časoprostorovými vztahy jako „reálná spojení“. Kvůli svému nominalismu tím ovšem nemůže mít na mysli, že by byla „skutečná“ v tom plnoprávném smyslu, v němž jsou skutečné konkrétní jednotliviny. Mluvení o kauzálních vztazích podle Sellarse koneckonců vyjadřuje povolení učinit určité inference (Sellars 1954, §75-85). Pokud říkám „Děšť působí, že silnice je mokrá“, vyjadřuji metajazykové povolení odvodit tvrzení „Silnice bude mokrá“ z tvrzení „Prší“. Sellarsova vlastní

vyjádření o kauzálních vztazích mezi jazykovými a nejazykovými předměty musíme pak ale číst ve stejném duchu. K čemu potom směřuje Sellarsův naturalistický závazek, který se vymezil právě pomocí důrazu na kauzalitu? Nyní vypadá jako názor, že některé inferenční vzorce (materiální inference) jsou pro fungování našeho jazyka nezbytné. Aby náš jazyk plnil funkci prostředku orientace ve světě, musí obsahovat materiální inference „vyjadřující kauzální vztahy“ (Sellars 1954, §81). Naturalismus by pak představoval v materiálním modu našeho jazyka tezi, jak je svět uspořádán, ale na metajazykové úrovni by šlo o tezi, jak musí být uspořádán náš jazyk.

Pomáhá nám to zmenšit toto nové napětí, které jsme odkryli mezi Sellarsem-naturalistou, jenž mluví o kauzalitě ve světě, a Sellarsem-kantovcem, jenž chce naše tvrzení o kauzálních spojeních pojmout jako metajazyková tvrzení o platnosti materiálních inferencí? To není jasné. Především není jasné, jak v tomto světle vnímat koncepci *picturing*. Ta nám měla objasnit, jak můžeme mít ke světu kognitivní přístup na základě nesémantických, čistě kauzálních vztahů. Nyní se zdá, že bereme-li Sellarsovo zacházení s kauzalitou vážně, musíme tuto koncepci číst jako návrh přijmout do našeho jazyka materiální inference od tvrzení o výskytu nejazykového předmětu k tvrzením o výskytu určitého jazykového předmětu. Není ovšem jasné, jak nyní zdůvodníme, že nám koncepce *picturing* poskytuje nástroj k uchopení našeho kognitivního přístupu ke skutečnosti, a to i za předpokladu, že přijmeme Sellarsův argument pro realismus z předchozího oddílu. Pokud náš výklad postavíme jen na kauzalitě, které posléze dáme místo v normativním metajazyce, mohli bychom skončit u postoje, kde veškerá strukturace nám přístupného světa odráží pouze struktury našeho jazyka či pojmového systému, a podkopat tím Sellarsův realismus.¹¹ Zdá se tedy nakonec, že buď převezmeme Sellarsův naturalismus bez konkrétního zdůvodnění a spolehne se na atraktivitu Sellarsova propracovaného naturalistického obrazu světa jako celku, nebo se smíření Sellarsova realismu s jeho filosofií jazyka a poznání nepodaří.

I kdyby se nám ale povedlo smířit se s dvojitým pojmem kauzality jakožto určitého druhu konceptualizace světa a zároveň jakožto „reálného vztahu“, ještě nejsou odstraněny veškeré problémy s dichotomií kauzalita-

¹¹ DeVries vyjadřuje podobné potíže se Sellarsovou pozicí, když říká zprv, že není jisté, zda umístění veškeré strukturace světa do metajazyka nám ponechá dost prostředků pochopit místo jazyka ve světě (deVries 2009, 238 pozn. 34), a zadruhé když nakonec klade otazník za Sellarsovu snahu zachovat „autonomii rozumu“ a přitom se vyhýbat idealismu (deVries 2009, 240).

normativita. Naším původním záměrem bylo uvést do souladu Sellarsovu filosofii jazyka a poznání s jeho metafyzikou. Sice jsme našli určité řešení, ale nabízí se námitka, že se o žádné skutečné řešení nejedná, neboť jsme jen přesunuli konfliktní místo. To se objevuje nyní v Sellarsově rozdvojeném pohledu na jazyk. Jak totiž máme smířit obě hlediska, ze kterých jazyk uchopujeme, tedy jazyk jakožto deterministický systém přirozených, materiálních předmětů a jazyk jakožto systém funkcí, který podléhá normám? Jak může být obojím, aniž by se jeden z těchto pohledů dal převést na druhý? Jednak tyto dva pohledy nemohou stát zcela odděleně vedle sebe, protože jsme viděli, že se na určitých místech musí alespoň stýkat, abychom zachránili náš kognitivní přístup ke světu. Jednak ale nesmí být ani jeden z těchto pohledů redukovatelný na druhý, jinak bychom skončili buď s naturalismem bez norem na jedné straně nebo s idealismem bez na nás nezávislého světa či s nepřekonatelným dualismem na straně druhé, a všechny tyto možnosti by odporovaly Sellarsovým základním intencím.

Zdá se, že tato námitka skutečně poukazuje na neujasněný bod Sellarsovy filosofie. V tomto článku není prostor rozebrat vztah norem a kauzality u Sellarse (pro další diskuzi viz např. O'Shea 2012). Nová napětí, k nimž vedlo Sellarsovo řešení naší původní otázky, tak zůstávají prozatím nerozpuštěná. Přesto nelze říci, že jsme něčeho nedosáhli. Výchozí konflikt v Sellarsově systému byl zásadně transformován a objevuje se nyní na jiných místech a v jiné podobě. Vylíčila jsem zde dvě z těchto nových podob, tj. napětí mezi Sellarsovým naturalistickým a kantovským uchopením kauzality a otázkou po místu norem v naturalistickém obraze světa (netvrdím ovšem, že jsem tím vyčerpala možnosti nových otázek). Pokud prozkoumáme tyto nové problémy, možná se nám otevře cesta ke kořenům a motivacím, které pohánějí nekončící spory o realismus.

Literatura

- DEVRIES, W. A. (2005): *Wilfrid Sellars*. Chesham: Acumen.
- DEVRIES, W. A. (2009): Getting Beyond Idealism. In: DeVries, W. A. (ed.): *Empiricism, Perceptual Knowledge, Normativity, and Realism: Essays on Wilfrid Sellars*. Oxford: Oxford University Press, 211-245.
- O'SHEA, J. R. (2012): Prospects for a Stereoscopic Vision of Our Thinking Nature: On Sellars, Brandom, and Millikan. *Humana Mente Journal of Philosophical Studies* 21, 149-172 [cit. 20.09.2013]. Dostupné: http://www.humanamente.eu/PDF/Issue_21_Paper_O%27Shea.pdf.

- OSORIO-KUPFERBLUM, N. C. (2013): Hearing It Rain – Millikan on Language Learning. *Beiträge der Österreichischen Ludwig Wittgenstein Gesellschaft* 21, 297-299.
- REIDER, P. J. (2012): Sellars on Perception, Science, and Realism: A Critical Response. *Social Epistemology Review and Reply Collective* 2, No. 1, 39-56 [cit. 20.09.2013]. Dostupné: <http://socialepistemologydotcom.files.wordpress.com/2012/12/reider-sellars1.pdf>.
- RORTY, R. (1979): *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- RORTY, R. (1988): Representation, Social Practise, and Truth. *Philosophical Studies* 54, 215-228.
- SEIBT, J. (1990): *Properties as Processes: A Synoptic Study of Wilfrid Sellars' Nominalism*. Atascadero: Ridgeview.
- SELLARS, W. (1954): Some Reflections on Language Games. *Philosophy of Science* 21, 204-228.
- SELLARS, W. (1956): Empiricism and the Philosophy of Mind. *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* 1, 253-329.
- SELLARS, W. (1961): The Language of Theories. In: Feigl, H. - Maxwell, G. (eds.): *Current Issues in the Philosophy of Science*. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 57-77.
- SELLARS, W. (1962a): Naming and Saying. *Philosophy of Science* 29, 7-26.
- SELLARS, W. (1962b): Philosophy and the Scientific Image of Man. In: Colodny, R. (ed.): *Frontiers of Science and Philosophy*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 35-78. Znovu vydáno ve a citováno dle Sellars, W. (1963/1991): *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview, 1-40.
- SELLARS, W. (1963/1991): *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview.
- SELLARS, W. (1963): Phenomenalism. In: Sellars, W. (1963/1991): *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview, 60-105.
- SELLARS, W. (1967): *Science and Metaphysics - Variations on Kantian Themes*. Atascadero: Ridgeview.
- SELLARS, W. (1974): Meaning as Functional Classification – A Perspective on the Relation of Syntax to Semantics. *Synthese* 27, 417-37. Český překlad in: Peregrin, J. (ed.) (1998): *Obrat k jazyku, druhé kolo*. Praha: Filosofia, 83-106.
- SELLARS, W. (1979): *Naturalism and Ontology*. Atascadero: Ridgeview.